

**MODERN ÇAĞIN HASTALIĞI: YABANCILAŞMA VE
AHLAKİ BÜTÜNLÜK İLİŞKİSİ**

**THE DISEASE OF MODERN TIMES: THE RELATIONSHIP
BETWEEN ALIENATION AND MORAL INTEGRITY**

**БОЛЕЗНЬ СОВРЕМЕННОСТИ: ОТЧУЖДЕНИЕ И
МОРАЛЬНАЯ ЦЕЛОСТНОСТЬ**

Sevra FIRINCIOĞULLARI*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı modern çağda artan yabancılaşma olgusu ile ahlaki bütünlük arasındaki bağı vurgu yapmaktır. İnterdisipliner temelde birbirini doğrulayan farklı alanlardan yapılmış okumalar ışığında modern çağın en büyük probleminin ahlaki gerilikle ilgisine değinilmiştir. Bu çerçevede bir çok sosyal problemin ortaya çıkışına neden olan yabancılaşma gerçekliğinin nedenleri kadar bu gerçekliğin çözümünün imkanı da aynı perspektiften tartışılmıştır. İnsanın kendini gerçekleştirme ve tamamlama potansiyeli ile bunun ahlaki bütünlük ve yabancılaşmayla ilgisi bu çerçevede ortaya konmuştur. Bu tartışmalar ışığında yabancılaşmayı en aza indirecek ahlaki bütünlüğün önemine değinilmiştir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi gerektiği dolayısıyla içindeki ahlaki mirasla davranmaya yönelmesinin yabancılaşmayı ortadan kaldıracak en büyük etken olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Yabancılaşma, Modernizm, Kendini Gerçekleştirme

ABSTRACT

The aim of this study is to highlight the link between moral integrity with increasing alienation in the modern era. Interdisciplinary field made of different basic reading and verifying each other's biggest problem has been addressed with the modern interest in the light of moral retardation. In this context, as the causes of alienation of reality that led to the emergence of many social problems, the possibility of solving this reality from the same perspective is also discussed. Moral integrity, the interest of this alienation, the potential human self-realization and its completion are set out in this framework. This debate has touched on the importance of moral integrity to minimize the alienation of enlightenment. The alienation of the moral heritage tends to increase, so it should be emphasized that self-actualization is the most important factor in elimination of this problem.

Key Words: Ethics, Alienation, Modernism, Self Realization

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается связь между моральной целостностью и растущим отчуждением в современной эпохе. На основе взаимно-аутентичных

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Üniversitesi, sevrafirinci@gmail.com
DOI: 10.17498/kdeniz.334507

интердисциплинарных подходов затрагивается самая большая проблема современной эпохи – дефицит морали. Обсуждаются причины многих социальных проблем связанных с отчуждением и пути его решения. Раскрывается потенциал самореализации и усовершенствования человека в рамках нравственной целостности и отчуждения. На основе этих обсуждений указывается на важность моральной неприкосновенности, которая приведет к минимальному отчуждению. Подчеркивается, что для отказа индивидом от отчуждения и для усовершенствования человека полагается действовать внутренней моралью.

Ключевые слова: мораль, отчуждение, модернизм, реализовать самого себя.

Felsefe tarihinde insanın temelde nasıl bir varlık olduğuna ve onu diğer canlılardan ayıran özelliğine yönelik tanımlamalar etik tartışmalarını beraberinde getirmiştir. İlk defa sadece insanda rastlanan temel bir nitelik onu diğer canlılardan ayırmakta ve onu insan kılmaktadır. Etik tartışmalarına en etkili ve kapsayıcı tanımı getiren Immanuel Kant'tır.

Kant ahlakı her insanın içinde var olan verili bir iç mahkeme olarak tanımlamıştır. Buna göre sadece insana özgü bir özellik olarak ahlak hem insanın temel niteliğidir hem de insanın içindeki insanlık itibarının tümüdür. İnsan, bu temel niteliğine göre davrandığında gerçekten insanca olandan yana tavır almış olduğundan hem ahlaki tamamlanması gerçekleşir hem de kendini gerçekleştirme yönünde bir adım atmış olur. İnsanın daha insanca olanı inşa edebilmesi ve gerçek bir özgürleşme için bu yasaya uymaktan başka çaresi yoktur. Kant'a göre insanın içinde gerçekleşmeyi bekleyen tüm potansiyel bu ahlaki yasa içinde bekler durumdadır. Üzerine konuşmasa bile her insan, bu yasayı ve gerekliliklerini içinde hisseder. Kant'ın evrensel ahlak yasası olarak tanımladığı bu yeti her insanın doğarken beraberinde getirdiği vicdan yetisidir.

Vicdan adını verdiğimiz, içimizdeki şu şartıcı yetinin yargılamaları, bu söylenenlere tamamıyla uyar. Bir insan, anımsadığı yasaya aykırı bir davranışını, istemeden yapılmış bir hata, hiçbir zaman tam olarak kaçınılmayacak salt bir dikkatsizlik, dolayısıyla doğal zorunluluğun akışınca sürüklenip götürüldüğü bir şey olarak istediği kadar süslemeğe ve kendisini suçsuz ilan etmeye uğraşsa uğraşsın, yine de farkındadır ki, savunmasını yapan avukat içindeki davacıyı bir türlü susturamamaktadır (Kant, 2014:107).

Kant'ın görüşleriyle örtüşen ve onun düşüncelerini doğrulayan en önemli çalışmalar felsefi antropoloji alanında yapılmıştır. Felsefi antropolojinin en önemli ismi Takiyettin Mengüşoğlu'na göre de doğada bir değer anlayışı ve ahlaki bir yükümlülük ile hareket etmeye yönelen tek varlık insandır. Bu, onun doğarken beraberinde getirdiği ahlaki mirasın ve değer anlayışının sonucudur. Bu çerçevede vicdan yetisiyle dünyaya gelen tek varlığın insan olduğu söylenebilir.

İlk defa bir anlam sferinin çerçevesi içinde, bir canlı varlık, insan, kendi yapıp ettiklerinin hesabını vermekte, kendisini yapıp ettiklerinden sorumlu ya da sorumsuz görmektedir. Gene ilk defa böyle bir varlık alanında, yani insanda, yapılanlardan, eylemlerden dolayı üzücü yahut sevindirici duygular, bu duyguları bu varlığın, insanın, kendisiyle birlikte bilen “vicdan” adını alan bir alan... ortaya çıkmaktadır. Böyle bir duygu ancak normal olmayan durumlarda, yani hastalık halinde körleşir ya da tamamıyla ortadan kalkar...

Gerçekten tabiat, insanla yeni bir “varlık formu”, yeni bir “varlık tarzı” ortaya koymuştur... Dünya insanla yeni bir “anlam boyutu” kazanıyor. Anlam boyutu ile insanın bir şeyi sevmesi, bir şeyden irkilmesi, tiksilmesi; bir şeyi beğenmesi, bir şeyi reddetmesi; yaptıklarından ettiklerinden kendisini sorumlu görmesi ya da görememesi; başarılarının

temelinde herhangi bir anlam unsuru görmesi ya da görememesi; anlamlı gördüğü bir şeyi gerçekleştirmeye çalışması; anlamlı görmediği şeylerin gerçekleşmesini önlemeye çalışması gibi eylemler kastediliyor (Mengüşoğlu, 1979: 5, 6).

İnsan aktif olan, yapıp-eden bir varlıktır; fakat insanın yapıp etmelerini gerçekleştirmesi, onun kıymetleri duyan bir varlık olmasına dayanır... İnsan, hayvan gibi kaygısız günü gününe yaşayamaz; çünkü insan hayatı belli gayelerin, hedeflerin, planların gerçekleştirilmesine bağlıdır... İnsanın gerçekleştirilmesi gereken eylemlerini düzenleyen, onları önemine göre sıraya koyan bir “organ”a ihtiyacı vardır. Eylemlerin böyle bir düzeni, böyle bir sıralandırılması ancak insan bir “kıymet organı”na bir “kıymet duygusu”na sahip olursa mümkün olur (Mengüşoğlu, 1971: 112).

İnsanın içinde bekleyen bu insanlık mirası ve insansal potansiyel gerçekleşmezse, yani insan içinde gelen bu sesi (kıymet duygusu-viddan) bastırma yönünde davranırsa kendine olan saygısını yitirmeye başlar. Davranış ve söylemlerinde bunun tam tersini iddia eden bir tutum sergilese de insanın benlik saygısı içinde bekleyen potansiyeli gerçekleştirmesi ile doğrudan ilgilidir. Eğer bu potansiyel gerçekleşmez ve insan içinde verili olan bu insanca niteliği yok etme yönünde bir tutum takınırsa kendine olan saygısını yitirdiğinden iç tedirginliği artar. Çünkü kendi gözünde insanlık itibarını yok etmiştir. İçindeki potansiyelin yaşamasına izin vermediğinden gerçekten yaşamayı reddetmiştir.

Ahlaklılık ve ben- sevgisinin sınırları öylesine seçik ve kesin bir şekilde çizilmiştir ki, en sıradan göz bile, bir şeyin hangisine girdiğini ayırt etmede yanılmaz... Ödevin ne olduğu herkes için açıktır. Ahlak yasası herkese, hem de tam olarak kendine uymayı buyurur... İnsan yaşamaktadır ve kendi gözünde yaşamaya layık olmamaya katlanamaz. Demek ki, bu iç rahatlama, yaşamı hoş kılabilen her şey bakımından yalnızca negatiftir; çünkü bu rahatlama, kişinin durumunun değeri kişi tarafından büsbütün çıkarıldıktan sonra, kişisel değerinin de düşmesi tehlikesinin durdurulmasıdır. Bu rahatlama, yaşamdan çok farklı olan bir şey için duyulan bir saygının etkisidir, bununla karşılaştırıldığında ve karşı karşıya konulduğunda, bütün rahatlıklarıyla yaşamın hiçbir değeri yoktur. İnsan, yaşamdan herhangi bir tat aldığından değil yalnızca ödevden dolayı yaşar (Kant, 2014: 42, 42, 97).

Kant gerçekten insan olabilme imkânını herkesin içinde verili olan temel vicdani yetiye bağlar. Bu yeti insanı özgürlüğe götüren ve onu insan yapan en temel şeydir. Ancak insan genellikle buna uyma eğilimi göstermez. İçinde bulunduğu sosyal yapı, potansiyelini gerçekleştirirken kendisini onaylamayacak nitelikteyse insan çoğunlukla bu sesi bastırma yoluna gider. Bunu insanın gündelik yaşamda onu rahat ettiren durumdan vazgeçememek adına içindeki insanlık itibarını çiğneyebilmesi olarak tanımlamak mümkündür.

İnsan, günlük yaşam telaşı içinde çıkarlarına uygun olanı seçip içindeki sesi bastırabilir ve temel insani ilkeyi çiğneyebilir. Bu şekilde günlük yaşamı içindeki güvenliği ve rahatlığından vazgeçmemiş olur. Var olan adaletsiz duruma uyarlanmayı ve bu uyarlanma içinde güvenli yaşamayı içindeki insani yetiyi çiğneme pahasına seçebilir. İçindeki potansiyeli aşağı itebilir ve vicdanının sesini bastırabilir. Dünyadaki en büyük trajedilerin ve adaletsizliklerin temelinde de bu gerçeklik yatar.

Ahlaklılığı ödev adı altında çok akıllıca bir şeydir; çünkü ahlaklılığın buyurtuşunu, eğilimlerle çatıştığında, herkes seve seve dinlemez. Öyleyse ahlak yasası, kişinin kendi mutluluğu ilkesinden başka bir şey olsa gerek... Öyleyse ahlak yasası, kişinin kendi mutluluğu ilkesinden başka bir şey olsa gerek. Çünkü insanın kendi kendine “cebimi doldurmuş olsam da, ben değersiz biriyim” derken kullandığı ölçülerle, “ben zeki bir adamım, kasamı doldurdum derken kullandığı ölçüler birbirinden çok farklı olsa gerek. (Kant, 2014, s 43).

Dolayısıyla ahlakilik günlük yaşantı içindeki temel çıkarlardan, buna bağlı geçici rahatlık ve mutluluklardan öte bir şeydir. İnsan bunu en açık şekilde vicdani hesaplaşmalarla baş başa kaldığında fark edebilir. Ve zaten bu hesaplaşma insanın adalet anlayışının da temelidir. Aynı zamanda her dönem ve çağda var olan hukukun varoluş amacıdır.

İnsan, ahlaki değerlerle doğan bir varlık olduğundan içindeki insanlık itibarı ve adalet duygusu ile karşı karşıya kalır ve kendine hesap verir. Yaptığı bir haksızlık karşısında verilen herhangi bir cezayı hak ettiğinin farkındadır. Bunu çıkarlarına ters düştüğünde dahi kendi kendine itiraf eder. İnsan, karşısındakinin kendisine göre daha onurlu davrandığını ve içindeki insanlık itibarını koruduğunu fark ettiğinde de ona kendisinden daha çok saygı duyma eğilimindedir. Dürüstlüğün ve temel insani niteliğin korunması ve karşısındakinin kendini daha mükemmel bir öz ile tamamlamaya yöneldiğini fark etmek insanda mutlaka bir saygı uyandırır. Kant'a göre bu durum özünde insanın içinde bekleyen ahlaki yasaya duyulan saygıdır.

Fontenelle şöyle der: Soylu birinin önünde eğilirim, ama ruhum eğilmez. Buna şunu ekleyebilirim: Soylu olmayan sıradan bir yurttaş olan bir adamda, kendimde bilincimde olmadığım derecede bir karakter dürüstlüğü olduğunu fark edersem, böyle bir adamın önünde, istesem de istemesem de, hatta üstünlüğümün gözden kaçmaması için başımı ne kadar dik tutsam da ruhum eğilir. Neden böyle oluyor? Onun örneği bana kendi yapıp ettiklerimle karşılaştırdığımda, kendimi beğenmişliğimi yıkan bir yasa sunar ve bu yasaya uymayı, dolayısıyla da bu yasanın (söylediğinin) yapılabilişliğini eylemle kanıtlamış olarak görürüm. Dürüstlüğün böyle bir derecesinin bende olduğunu bilsem bile, yine de saygı kalır. Çünkü iyi olan her şey insanda hep eksiklik gösterdiğinden, bir örnekle görünür hale gelen yasa yine de hep gururumu yerle bir eder; çünkü karşımda gördüğüm ve onda yine de olabilecek içtensizliği benimkini bildiğim kadar bilmediğim, dolayısıyla bana daha saf bir ışık altında görünen bu adam, bir ölçü sağlar. Saygı öyle bir ödenektir ki, istesek de istemesek de, onu ödememezlik edemeyiz; yapabileceğimiz şey, en fazla bu saygıyı açıkça göstermemektir, ama içimizde onu duymaktan kaçınamayız... Ahlak yasasına duyulan saygı, tek ve aynı zamanda duyulan ahlaksal güdüdür (Kant, 2014:85, 86).

Kant'a göre ahlak gündelik çıkarların, rahatlığın ve bu rahatlığa uyarlanmanın üstünde bir şeydir. İnsanın yaşama cesaretini göstermesidir. İçindeki potansiyele ve insanlık itibarına ihanet etmemesidir. Eğer ihanet etmeyi seçerse günlük yaşantısı içinde ne kadar varlıklı ve rahat bir yaşam sürerse sürsün, ne kadar çok saygınlık kazanırsa kazansın kendine karşı olan itibarını yitirmiştir. Zira günlük çıkarları etrafında mutlu olmaya çalışsa da onu gerçekten mutluluğa layık kılacak temel insanca yasayı çiğnemiştir. İnsan, ancak yaşamı ve insanı kendinde bir amaç olarak görüp ona göre hareket ettiğinde içindeki potansiyeli harekete geçirmiş ve yaşamını gerçekten yaşamış olur. Aksi halde yaşamın kendisi günlük rahatlık ve çıkarlar uğruna harcanır ve araçsallaşır.

Ahlak aslında, kendimizi nasıl mutlu kılacağımızın öğretisi değil, mutluluğa nasıl layık olmamız gerektiğinin öğretisidir... İnsanlar bile iyilik ederek sevgiyi kazanabilirler ama yalnızca bu yolla onlar hiçbir zaman saygı kazanamazlar, öyle ki yaptıkları en büyük iyilik ancak layık olmaya göre yapıldığında onları onurlandırır. Amaçlar düzeninde insanın kendi başına amaç olduğu, yani hiçbir zaman, herhangi bir kimse tarafından aynı zamanda kendisi amaç olmaksızın yalnızca araç olarak kullanılamayacağı, buna göre de kendi kişimizde insanlığın bizim için kutsal olması gerektiği, artık kendiliğinden ortaya çıkar, çünkü insan ahlak yasasının öznesi, dolayısıyla kendi başına kutsal olanın öznesidir (Kant, 2014: 141, 143).

İnsanın Yaşam Çağrısı – Vicdan-

Hümanist psikoloji alanındaki çalışmalarıyla Abraham Maslow Kant'ın insanın içindeki insanlık itibarı ve insanın kendini tamamlaması yönündeki yaklaşımı psikoloji alanına taşımıştır. Maslow, ünlü eseri *İnsan Olmanın Psikolojisi*'nde kendini gerçekleştirmiş insanlar üzerine çalışmış ve insanın temel niteliği olan durmadan kendini tamamlayarak daha iyiye ulaşma gayretini ele almıştır.

Maslow'a göre Kant'ın da belirttiği gibi insanın kendini gerçekleştirme itkisinden uzaklaşması kendine olan saygısını yitirmesine neden olmaktadır. İnsan günlük yaşamın koşturmacası içinde kendi benliğine ihanet edişini farklı arayışlarla kendine unutturmaya çalışsa da bu insanın bilinçaltına işler. İnsan bundan ne kadar kaçmaya çalışırsa çalışsın kendi doğasına karşı bir suç işlediğinin farkındadır. İnsanın kendine ve içindeki insanlık itibarına her ihaneti bilinçaltında bir iz bırakır, kendini gerçekleştirmesi ise onu mutlu eder ve kendini değerli görmesini sağlar. Dolayısıyla yaşam içinde insanlık itibarını seçmek ile buna ihanet etmek arasında gidip gelen insanın yaptığı her eylem ya kendisine saygı duymasına ya da kendini aşağı görmesine neden olur.

Her birimizin kavraması gereken yaşamsal ve dokunaklı bir gerçek var: Türümüzü özgü erdemlerden her uzak düşüşümüz, kişinin kendi doğasına karşı işlediği her suç, ayrıcalıksız herkes bilinçaltımızda bir iz bırakır ve kendimizi küçük görmemize neden olur. Karen Horney bu bilinçdışı algılama ve anımsama eylemini çok yerinde bir anlatım ile "kaydetme" olarak tanımlar. Bizi utandıran bir davranışımız hanemize kara bir leke olarak kaydedilir, dürüst, iyi ve güzel davranışlarımız ise olumlu birer puan olarak. Sonuçta terazinin kefi bir tarafı gösterir. Ya özsaygımız arta ve kendimizi benimseriz ya da küçük görür, aşağı, değersiz ve sevgiden yoksun hissederiz (Maslow, 2001:10).

Maslow da Kant gibi her insanın içinde insana kendi doğasını ve kapasitesini hatırlatan temel itkinin vicdan olduğunu savunmaktadır. Vicdan insanın yaşam çağrısıdır. İnsan hem olduğu durumu hem de olabileceği durumu bu yeti sayesinde seziner. Vicdan insanın daha da mükemmelleşerek kendini tamamlamasını ve tam bir insan olabilmesini sağlayan yetidir. İnsanı daha yetkin bir varlık olmaya gerçek bir insan olmaya çağırır. İnsan kendi içinden gelen bu sese ihanet etmeyip yüreklince yaşamayı seçtiğinde kendine karşı itibarını koruyabilir. Aynı zamanda yaşam doyumunu yani gerçekten yaşamış olduğunu derinden hisseder. Vicdan insanı insanlık potansiyelini ve itibarını korumaya ve kendi doğasına karşı dürüst olmaya çağırır. İnsan eğer bu çağrıyı duymazdan gelerek korkaklaşırsa hem kendine olan saygısını yitirir hem de ruhsal bütünlüğü ve sağlığı bozulmaya başlar. Maslow'a göre özsaygı insanın ruhsal sağlığı için temel önemdedir.

Vicdanın kiminde daha etkili kiminde daha zayıf şekilde varlığını sürdüren değişik bir yanı, başka bir deyişle değişik türde bir vicdan vardır. Bu "temel vicdan"dır. Bu vicdan kendi doğamızın, yazgımızın, kapasitemizin; kendi yaşam "çağrı"ımızın bilinçdışı ve bilinç ötesi algılanışından kaynaklanır. Bu vicdan kendi içsel doğamıza karşı dürüst olmamızı; onu kendi zayıflıklarımız, çıkarlarımız ya da diğer nedenlerle yadsınamızı ister bizden. Yeteneklerini körelten, doğuştan ressam olup da hisse senetleriyle boğuşan, akıllı olan ama aptalca bir yaşam sürdüren, doğruyu görüp de ağzını açmayan, yürekliliğini öldürüp korkaklaşan tüm insanlar içten içe kendilerini aldattıklarını ve bu nedenle kendilerini aşağı gördüklerini hissederler. Sonuçta yaşanan kendini cezalandırma durumu yalnızca nevroza da yol açabilir, doğru olanı yapmaya başlamanın sonucunda yenilenmiş bir yürekliliğe, haklı bir öfke ve artan bir özsaygıya da (Maslow, 2001:12).

Benlik Saygısı, Vicdanın Bastırılması ve Kişilik Bozuklukları

Abraham Maslow insanın patolojik bozuklukları ile kendini gerçekleştirememesi arasında önemli bir bağ olduğunu vurgulamıştır. Buna göre insan yaşam süresi içinde içsel doğasının yani vicdanının aldığı yaralara karşı savunmaya geçmekten ve başkaldırmaktan korkar. Kendine yapılan herhangi bir haksızlığa karşı başkaldırmak yerine bu haksız durumu sineye çekmeyi ve bu duruma kendini uyarlamayı seçer. İnsanın yaralanan insanlık onurunu savunmayı kendine yaptığı bir haksızlıktır ve yine insanın içinde bekleyen yaşam çağrısına karşı sessiz kalışıdır. Maslow'a göre bu sessizlik hemen olmasa bile yıllar sonra kendini farklı psikozlarla ve nevrozlarla göstermeye başlar. Çünkü insan kendine olan saygısını yitirmiştir ve benliğine karşı ihanet ettiğinin farkındadır. İçinde bekleyen potansiyeli bastırılmış ve kendi insanlık onurunu çignemiştir. Böyle bir insan duygusal bütünlüğünü de kaybetmeye başladığından mutlu, huzurlu ve üretken bir yaşam süremez. Maslow'a göre kişilik sorunlarının ortaya çıkışı da böyle gerçekleşir.

Kişilik sorunları çoğu zaman insanın aldığı psikolojik yaralara, gerçek içsel doğasının uğradığı saldırılara karşı bir başkaldırıdır. Bu durumda hastalıklı olan, böylesi bir saldırıya başkaldıramamaktadır. Ne yazık ki insanların çoğunun karşılaştıkları kötü davranışlara tepki vermediği kanısındayım. Kendilerine yapılanı sineye çeker, tepki vermeye yıllar sonra başlarlar. Bu tepki de nevroz ya da psikoz olarak kendini gösterir. Bu durumlarda kişi hasta olduğunu, gerçek mutluluğu, doyumu, zengin bir duygusal yaşamı ve huzurlu, üretken bir yaşlılığı kaçırdığını fark edemez bile. Yaşamı heyecan verici bulmanın, yaratıcı olmanın ve estetik tepkiler vermenin güzelliğini hiçbir zaman tadamazlar (Maslow, 2001:14).

Sağlıklı İnsan ve Kendini Gerçekleştirme

Abraham Maslow kendini büyük oranda tamamlamış ve gerçekleştirmiş insanlar üzerine yapmış olduğu araştırmasında gerçekten sağlıklı olarak nitelendirilebilecek olan bu kişilerin özsaygıya sahip oldukları ve içsel doğalarından gelen sese kulak verebildiklerini saptamıştır. Bu kişiler aynı zamanda üretken ve kendi gizilgüçlerini ortaya çıkarmaya yönelik insanlardır. Sürekli bütünlenmeye ve kendi yeteneklerini ortaya çıkarmaya olan eğilimleri içsel doğalarıyla hareket edebilmeleri en önemli özellikleridir. Maslow'un bu çalışmasında ruhsal bütünlüğü sağlayan temel faktörün insanın kendi iç sesini dinleyerek kendini tamamlamaya yönelmesi olduğu söylenebilir. Kendini gerçekleştirmeye yönelme daha iyiye, daha güzele ve gerçek bir tamamlanmaya doğru giden üretkenlik olarak kendini gösterir.

İnsanda [...] ileriye dönük olma ya da gelişim eğiliminin var olduğunu kesinlikle öne sürebilecek denli çok sayıda anlamlı kuramsal ve deneysel veriye sahibiz... Psikolojik sağlık ya da özellikle kendini gerçekleştirmenin tüm alt aşamalarına yönelik bir gelişim olarak da tanımlayabileceğimiz bu eğilim, içsel bir kişilik bütünleşmesi, doğal bir dışavurum, tam bir bireysellik ve kimlik, yaratıcı olma, kör değil görebiliyor olma vb. istencine işaret eder. Yani insan öyle bir yapıdır ki sürekli olarak varlığın daha çok tamamlanmasına yönelir. Bu, genel olarak anlaşıldığı şekli ile iyi değerlere, dinginlik, incelik, yüreklilik, dürüstlük, sevgi, bencil olmama ve iyi olmaya yönelik bir istençtir... Birçok insan için bu bir arayış, özlem, dürtü, istenilen ancak henüz elde edilmemiş bir "şey"dir. Klinik bakış açısıyla bütünlüğü, sağlık ve gelişime yönelik bir dürtüyü ortaya koyar. Yansıtma testleri de tıpkı X ışınlarının henüz yüzeye çıkmamış bir olağandışılığı saptayabilmesi gibi dürtüyü ortaya koyar. Bu eylemlerin açık eylemler olarak değil potansiyel olarak var olduğunu ortaya çıkarabilir. Gizilgüç yalnızca gelecekte olacak ve

olabilecekler değildir. Aynı zamanda olandır da. Kendini gerçekleştirme değerleri birer erek olarak var olur ve yaşama geçirilmemiş olsalar da gerçekçiler. İnsan aynı anda hem olduğu hem de olmak istediğidir (Maslow, 2001: 165:170).

Güdülenme konumu söz konusu olduğunda sağlıklı insanların güvenlik, ait olma, sevgi, saygı ve özsaygı gereksinimlerini giderdikleri ve öncelikli olarak kendini gerçekleştirmeye (gizil güçlerin, kapasite ve yeteneklerin sürekli olarak ortaya çıkarılmasına, görevlerin- ya da çağrılarının, yazgının, alinyasının-yerine getirilmesine, kişinin kendi içsel doğasını daha iyi tanıması ve benimsemesine, kişinin içinde birlik, bütünlük ve sinerjiye yönelik sürekli bir eğilime) güdülendikleri görülür (Maslow, 2001:31).

Kendini gerçekleştirmekten kaçan ve çevreye uyumlanmayı seçen bir insanın iç tedirginliği çok fazladır çünkü her an kaybetmekten ve yalnız kalmaktan korkmaktadır. Uyumlandığı çevre tarafından onaylanmama korkusu ile doludur ancak içindeki potansiyeli engellediği için de bağımlı olduğu bu çevreye karşı gizli bir düşmanlık beslemektedir. Bağımlı bir insan için kaygı ve gizli düşmanlık kaçınılmazdır. Çünkü Kant'ın da belirttiği gibi insan ancak özgürlüğü seçtiğinde içindeki tüm yaşam potansiyelinin açığa çıkmasına izin verebilir. Kendini gerçekleştirmiş olan insan içindeki insan itibarının ve özgürlük istencinin ortaya çıkmasını sağlar. Bu şekilde yaşamı bir anlam kazanır ve çevresine körü körüne bağımlı kalmaz. Aynı zamanda özgürlüğü ve yaşamı boyun eğmeye tercih ettiğinden dışardan gelen onaylanmalara bağlı korkak ve tedirgin bir bekleyişi içinde de değildir. Kendini gerçekleştiren insan çevresine daha az bağımlı olduğu için onlar hakkında daha az kararsızlık yaşar. Onlara karşı daha az kaygılı, daha az düşmanca davranır. Dışardan gelen övgü ve onaylanmalar ya da onur, itibar gibi şeyler hakkında daha az endişelidir.

Kendi içinden gelen sese kulak veren insan için belirleyici olan toplumsal veya dışsal onaylanmalardan çok daha öte ve değerli bir şeydir. Kendi iç sesini dinleyerek, insansal mirasına yani kendini tamamlamaya yönelmiştir. Dolayısıyla içinden gelen ses doğrultusunda içindeki potansiyele yönelir ve insanlık itibarını içinde barındıran doğal yasaya göre hareket eder. Kendine olan güveni de ve dış dünyaya karşı özerklik kazanmasındaki güç de buradan gelir. Bağımlı olmadığı ve kendi vicdanının sesini dinleyerek kendini tamamlamaya yöneldiği için doğru olanı yaptığının farkındadır. Bu nedenle dışardan gelen eleştiri ve dışlanmalara karşı daha dirençlidir, cesur ve güçlüdür.

Eksikliğe göre güdülenmiş olan kişi çevresine karşı daha korkak olur, ne de olsa her an başarısız olup hayal kırıklığına uğrayabilecektir. Artık, bu tip kaygılı bir bağımlılığın düşmanlığı beslediğini biliyoruz. Sonuçta tüm bunlar kişinin talih derecesine bağlı olarak özgürlüğün yitirilmesine neden olacaktır. Buna karşılık kendini gerçekleştiren, temel gereksinimleri doğal olarak doyurulmuş insan, çevresine çok daha az bağımlı ve çok daha fazla özerktir. Kendi kendini yönlendirmektedir. Diğer insanlara gereksinim duymak bir yana, onlar tarafından engellenmesi bile olasıdır... Bu tip insanlar kendine yetmeye ve kendi içine kapanmaya çok daha fazla eğilimlidir. Onları yöneten belirleyiciler çevresel ve toplumsal belirleyicilerden çok içsel olanlardır. Kendini gerçekleştiren insanın alinyası ya da yazgısı aslında kendi iç doğasının yasalarıdır. Kendi potansiyel kapasitesine, yeteneklerine, gizil kaynaklarına, yaratıcı itkilerine uyar. Kendini tanımaya ve gittikçe daha tam bir bütünlüğe, birliğe, özbilgiye ulaşmaya gereksinim duyar ve istediği gerçekten budur (Maslow, 2001:41).

Maslow, tüm insanların içinde var olan temel ve nihayi bir tamamlanmanın en temel insani özellik olduğunu belirtmektedir. Farklı biçimlerde tanımlansa da (psikolojik sağlık, kendini gerçekleştirme vs) bu tamamlanma insanın bütünselliği, ruhsal sağlığı, üretkenliği ve yaratıcılığı için gereklidir. Çünkü insan sadece vicdan itkisi sayesinde gerçekten

tamamlanır ve onu insan kılan bu itkiye uymayı seçtiği sürece tam anlamıyla insanlaşır. İçindeki tüm insanlık mirası ve potansiyelini ortaya çıkarma imkanını da ancak bu itki sayesinde gerçekleştirebilir.

İnsan için, tüm insanların ulaşmaya çabaladığı tek bir nihai değer var gibi görünüyor. Çeşitli uzmanlar bunu kendini gerçekleştirme, kendini tamamlama, bütünsellik, psikolojik sağlık, bireyleşme, özerklik, yaratıcılık, üretkenlik gibi değişik değişkenler içinde adlandırıyor. Bununla birlikte, hepsi de bunun, gizilgüçlerin gerçekleştirilmesi, yani kişinin tam anlamıyla insanlaşması, insanın tüm olasılıkları anlamına geldiği noktasında birleşiyor(Maslow, 2001:163).

Maslow'a göre vicdan ile harekete geçen kendini gerçekleştirmenin tüm aşamalarına yönelik bir gelişim olarak da tanımlayabileceğimiz bu eğilim, içsel bir kişilik bütünleşmesi, doğal bir dışavurum, tam bir bireysellik ve kimlik, yaratıcı olma, kör değil, görebiliyor olma, gerçekle yüzleşebilme istencine işaret eder. İnsan, vicdanı ve ahlaki mirası sayesinde kendini gerçekleştirmeyi her seçtiğinde hem birey olarak kendisinin hem de türsel varlığının daha çok tamamlanmasına yönelir. Bu günlük yaşam içinde görünen şekliyle ile iyi değerlere, dinginliğe, inceliğe, yürekliliğe, dürüstlüğe, sevgiye, bencil olmamaya ve iyi olmaya yönelik bir istenç olarak ortaya çıkar. Bu kendini tamamlama ve gerçekleştirme eğilimi, özellikle açığa çıkarıcı psikoterapide belirgin bir şekilde ortaya çıkmakta ve Maslow'a göre ilkesel olarak insanların neredeyse tümünde kendini göstermektedir. Maslow Kant'ın İncil'deki kendini tamamlamanın kutsallık tanımıyla ortaya çıkışına yönelik fikirlerine de katılır ve bunun aynı zamanda insanlığın inanç sistemlerinde kendini gösterdiğini belirtir. İnanç olgusu içinde kutsal aşkınlık etrafında tanımlanan her şey insanın insanlık mirası içinde bekleyen potansiyele bir çağrıdır. Zaten bu nedenle böyle bir tamamlanmayı erdem sayar. İnanç olgusu içindeki sürekli daha iyiye ve güzele çağıran buyruklar ahlaki tamamlanmanın gerçekleşmesi için bir çağrıdır. Aynı zamanda insanın içinde bekleyen insanlık itibarını gündelik çıkarılara yeğlememesi için de öğütler içermesi de bu çerçevede düşünülmelidir.

Kendini gerçekleştiren insanların karakteristik özellikleri olarak verdiğimiz tanımlama, dinler tarafından ortaya konulan ideallerle aynı doğrultudadır. Benliğin aşkınlığı, gerçek, iyi ve güzelin bir potada eritilmesi, diğer insanlara katkı, bilgelik, dürüstlük ve doğallık, bencil ve kişisel güdülerini aşkınlık, "daha alt düzeydeki" tutkuların "daha yüce olan" için terk edilmesi, arkadaşçılık ve incelik, amaçlar (dinginlik, huzur ve barış) ile araçların (para, güç, statü) rahatlıkla ayırt edilebilmesi, düşmanlık ve acımasızlık gibi duyguların azalması gibi ... (Maslow, 2001:169).

Maslow insanın içinde bekleyen kendini gerçekleştirme itkisinin insanın tamamlanması yönündeki imkanının klasik kuramları da sarsacak bir gelişmeyi içinde taşıdığını düşünmektedir. Bu imkan (kendini gerçekleştirme) insanın tanımlanması konusunda ortaya atılan ve dikotomik tanımlamalara dayanan kuramları da temelden sarsmaktadır. Gelişim genelde bilimsel kuramlar içinde ileri- geri, olgun- çocuksu, eril, dişil, Apollo- Diyonisos şeklinde tanımlamalarla ele alınır. Örneğin Freud'un insan psikanalitik kuramı böyledir. Freud'a göre insan temel itkilerle (cinsellik, açlık, susuzluk –id, Diyonisos) bunları düzenleyen üst benlik (Apollo- akıl, yasa, kültür) ile düşünülmelidir. Yani insanda hayvani temel içgüdüler ve kültür aracılığıyla bunların düzenlenmesini sağlayan akıl bir aradadır. Ancak akıl kültürü üreten insanın bu itkilerini sürekli aşağı itmesini sağlar. Bu da kaçılmaz olarak nevrotik insanı ortaya çıkarır. Maslow kendini gerçekleştirmeye yönelmiş insanların böyle dikotomik tanımlamaları aşan özellikler gösterdiğini belirtmektedir. Kendini gerçekleştirmiş insanlar üzerinde yıllarca yaptığı araştırmalar sonucunda bu

insanların çocuksuluk ile derin bir olgunluğu, itkilerini serbest bırakma ile bunlara aşırı bir yönelme ihtiyacı duymadan da yaşayabilme imkanının bir arada olduğunu gözlemlemiştir.

Kendini gerçekleştiren insanlar üzerine çok önemli bir bulgu da insanların Freudçu ikilem ve üçlemleri, diğer bir deyişle bilinç, önbilinç ve bilinçdışını (aynı zamanda id, ego ve süperego) bütünleştirme eğiliminde olduklarıdır... İtkiler daha çok dışa vurulur ve daha az denetlenir. Denetimin katılığı, değişmezliği, kaygı belirlenimi olması azalmıştır. Süperego artık eskisi kadar katı bir cezalandırıcı değildir. Ego ile arasındaki karşıtlık azalmıştır (Maslow, 2001:221).

Maslow'a göre uygarlığın mutlaka insanın güdüsel itkilerini bastırdığı yönündeki görüş kendini gerçekleştirmiş insan için sığ kalmaktadır. Çünkü böyle insanlar itkilerinin etkisi altında yaşamadıkları gibi, dış onaylanmaya bağımlı hissetmediklerinden kültürel uyumlanmanın da üstüne çıkmaktadırlar. Dolayısıyla Freud'un belirttiği gibi insan mutlaka kültürel bir çatışma içine girmek zorunda değildir. Kültürle birey olarak insanın birbirini dışlamadıkları bir toplumsal düzenin imkanı kendini gerçekleştirmiş insanların artışıyla mümkündür. İnsanın kendini gerçekleştirmesi önündeki temel engeller kaldırılır ve toplumdaki bireylerin çoğu kendini tamamlamaya yönelirse sağlıklı bir toplum ve kültürün ortaya çıkabileceği açıktır.

En derin gereksinimlerimiz kendi içlerinde sakıncalı, kötü ya da kötücül değildir. Bu yaklaşım, kişinin içindeki Apollo- Diyonisos, klasik-romantik, bilimsel-şiişsel, us-itki, iş oyun, dilsel-dilöncesi, olgunluk çocuksuluk, erillik-dişillik, gelişim-gerileme bölünmesinin ortadan kaldırılmasında yeni ufuklar açmaktadır. İnsan doğası felsefesindeki bu değişimin toplumsal açıdan temel karşılığı ise kültürün, gereksinimlerimizin doyurulmasında olduğu kadar engellenmesi ve denetlenmesinde de bir araç olduğunun görülmeye başlanmasıdır. Artık, neredeyse evrensel bir kimliğe bürünen yanlışı, birey ile toplumun çıkarlarının zorunlu bir çatışma içinde olduğu ve birbirini dışladığı varsayımı ya da uygarlığın insanın güdüsel itkilerine polislik yaptığı görüşü de yadsınabilir. Bu asırlık belitlerin (aksiyom) tümü, evrensel nitelikte bir kendini gerçekleştirmeyi besleyen sağlıklı bir kültür olasılığı ile geçerliğini yitirmektedir (Maslow, 2001: 169).

Maslow ahlaksal tamamlanmanın insan doğasına içkin olduğunu ve bunun kültürel olarak öğretilmediğini savunmaktadır. Maslow'a göre daha mükemmele doğru bütünlenme itkisi insanın doğarken beraberinde getirdiği bir itkidir. Çevrenin bu itkinin ortaya çıkması ya da aşağı itilerek bastırılması noktasında bir etkisi vardır. İnsansal potansiyelin ortaya çıkmasını engelleyen bir kültürel yapıda insan genellikle iç sesinden kaçma ve insansal itkisini aşağı itme eğilimi gösterir. İnsanın kendini gerçekleştirmesine izin verilen kültürel yapılarda (örn: Avusturalya yerlileri Aborjinler) ise insan potansiyel olarak kendini ortaya koymaya ve bütünsel olarak tamamlanmaya yönelir. Ancak bu insanın kendini gerçekleştirmesine izin verilmeyen bir kültürel yapıda bu potansiyelin ortaya çıkmayacağı anlamına gelmez. Tüm zorlayıcı ve engelleyici koşullara rağmen insan ahlaksal tamamlanmayı ve kendi iç sesini dinleyerek bütünlenmeyi seçebilir. İnsanlık itibarı ve buna yönelik gelişim itkisi kültürel çevreye değil insana özgüdür.

Bir toplum ya da kültür gelişimi besleyici ya da ketleyici olabilir. Gelişim ve insanlığın kaynakları insanın içindedir. Bunların gelişimine yardımcı olduğu kadar köstek de olabilen toplum tarafından yaratılması ya da icat edilmesi söz konusu değildir. Bahçıvan bir gül fidanını besleyebilir de kurutabilir de ama onun gül fidanı değil de bir meşe palamudu olmasına karar veremez. Kültür insanlığın gerçekleşmesinin, yani dilin, soyut düşüncenin, sevme yeteneğinin temel koşuludur; ancak tüm bunlar insanın ilk yapısında, birer gizilgüç olarak kültürden önce yer alır (Maslow, 2001:225).

Maslow'a göre insana yaşam çağrısının kendisi öğretilmez ve öğrenilen bir şey de değildir. Bu potansiyel insanda vardır ve sadece insana içkin olan bir özelliktir. Ve insan kişisel ve kültürel gelişimini ancak bu potansiyele kulak verdiği mükemmele taşıyabilir.

İnsan doğasında, daha bütünleşmiş bir varlığa, insanlığın daha kusursuz bir biçimde gerçekleşmesine yönelik bir itki sergiler her zaman... İnsana insanlık öğretilmez. Diğer bir deyişle, ona bu yolla nihai bir biçim verilemez. İnsanlık, insanın içine döküldüğü bir kalıp değildir. Çevrenin en büyük rolü, kendi potansiyelini gerçekleştirmesinde kişiye yardımcı olmak ve onu bu yolda özgür bırakmaktır. Çevre insana potansiyel ya da yetenekler vermez. İnsanın henüz dölüt durumunda iken bacak ve kollarının olması gibi, bu gizilgüç ve yetenekleri vardır. Yaratıcılık, kendiliğindelik, kişisellik, özgünlük, başkalarını önemseme, sevmeye, gerçeğin peşinde koşma gibi potansiyeli, kolları, bacakları, beyni gibi türüne özgüdür... Bir öğretmen ya da kültür insanı yaratamaz. Onun içine sevmeye, bilgiyi arama, felsefe yapma, simgeselleştirme ya da yaratma tohumları ekemez... Kültür, güneş, besin ve sudur tohumun kendisi değil (Maslow, 2001:171-172).

Kant'ın insanın türüne içkin olan evrensel ahlak yasasını gerçekleştirme ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi çalışmalarıyla doğrulayan Maslow'a göre kendi iç sesinden kopuşu benlik saygısının yitmesine neden olur. Zira iç sesine uymayı reddettiğinde insan kendine yani insansal özüne ihanet eder. Bundan sonra insan bir suçluluk hissi ile dolar. Suçluluk duygusu yaşam çağrısının devam ettiğinin göstergesi olduğundan Maslow'a göre gelişim için önemlidir. İnsanın suçluluk duyması hala içinde ona yol gösteren yaşam çağrısının var olduğunun göstergesidir.

İçsel gerçek suçluluk kişinin kendi iç doğasını ya da benliğini aldatmasının, kendini gerçekleştirme yolunun kapanmasının bir sonucudur ve özünde doğrulanmış bir kendini onaylamama durumudur... Bu açıdan bakıldığında insanın içsel bir suçluluk duygusu taşıması, hak edildiği düşünülürse iyi, hatta gereklidir... Gerçek benliğin ve gizilgüçlerin gerçekleşmesi yönünde gelişime yönelik bir yol göstericidir (Maslow, 2001: 206).

Maslow'a göre kendini gerçekleştirme hem birey olarak insan için hem de tür olarak insanlık için önemlidir. Çünkü bu gerçekleştiğinde insan kendini tamamlar ve benlik saygısı zedelenmemiş olur. Aynı zamanda dikotomik düşünceden ve bu temelde kurguladığı yaşamdan uzaklaşır. Doğaya ve kendi türüne karşı hâkim olma isteği ortadan kalkar. Kendine saygı duyduğu gibi diğer insanlara, doğaya ve yaşamın kendisine de saygı duyar. Yaşamın içinde diğerini alt etmeye çalışan tüm etnosantrik girişimler yok olmaya başlar. Toplumsal sorunlar da bu çerçevede azalma gösterir. İnsan tüm insanlık itibarını içinde hissederek hareket ettiğinde insanlığa dair sorunlar da azalır.

İnsanlık benimsendiği ve sevildiği zaman pek çok yerel, etnosantrik sorun da kolayca ortadan kalkacaktır... Kendini gerçekleştirme düzeyinde birçok ikilik çözülür, zıtlar birlik içinde görülmeye başlanır ve ikilik içinde düşünme biçimi olgunlaşmışlık olarak algılanır. Kendini gerçekleştiren insanlarda bencillik ve bencil olmamak daha yüksek bir üst düzeyde birleşir... Benlik ile tüm diğerleri arasındaki içsel-dışsal ayırım silikleşmeye, belirginliğini yitirmeye başlar. Kişilik gelişiminin en üst düzeylerinde bu ikisinin birleştiği görülür. Artık ikileştirme kişilik gelişiminin ve psikolojik işlerliğin alt düzeylerine ait bir özellik olarak görülmeye başlanır(Maslow, 2001: 207-220).

Ahlaki Bütünlüğün Bozulması ve Nevrozların (Yabancılaşmanın) Oluşumu

Analitik psikiyatri alanında önemli çalışmalara imza atan ve yabancılaşma ile ahlaki bütünlüğün ilişkisi üzerine eserler veren Karen Horney'e göre de nevrozların (patoloji) temelinde ahlaki bütünlüğün bozulması ve öz saygının yitişini görmek mümkündür. İnsanın

ahlaki mirası ve buna bağlı olarak kendini tamamlama itkisi aşağı itildiğinde farklı patolojik problemler kendini göstermekteydi. Aynı zamanda bu ahlaki mirasın reddi insana kendini eksik ve güçsüz hissettirmektedir. Nevrotik belirtilerle ortaya çıkan güçsüzlük duygusunu dengelemek için insan farklı güç arayışlarına yönelmektedir. Bu güç gösterileri zaman zaman prestij kazandıran iyi bir konum ya da insana sahte bir güç duygusuyla kuşatan maddi servet olabilmektedir. Horney'e göre benlik saygısı düşük olan modern insanın paraya, prestij ve güce olan bu düşkünlüğü tamamen kendi içsel tamamlanması ve ahlaki mirasına yönelmeyişi nedeniyle gerçekleşmektedir. Modern çağın insanı kendi benlik saygısını doyurabilmek için daha fazla dışa odaklanmakta ve içsel güçsüzlüğünü maddesel yönelimlerle dengelemeye çalışmaktadır.

Güç ve prestij arzusuyla nevroitik hırs arasında da ortak bir özellik olduğunu anlamıştım. Bunlar burada insanların aksine gitme eğilimi olarak adlandıracağım öğelerdi. Bununla beraber kendini beğendirme ihtiyacı ve mükemmeliyetçi dürtüler, nevroitik bir eğilimin tüm özelliklerini göstermesine ve nevroitik kişinin diğerleriyle ilişkisini etkilemesine rağmen en başta kişinin kendiyile kurduğu ilişkiyle ilgili gibiydi. Benzer bir şekilde, başkalarını kendi çıkarına kullanma ihtiyacı da sevilme ve güçlü olma arzusunun yanında hem daha ikincil hem de daha az kapsamlı kalıyordu (Horney, 2014:11)

Horney, modern çağda patolojilerin bu denli çok artışı ve çeşitliliğini de özsaygının yitimiyle ilişkilendirerek, çıkarıcı, hırslı ve mükemmeliyetçi özelliklerin modern çağ insanının karakterinde gittikçe daha çok gözlenebildiğini vurgulamıştır. Modern insan içsel olarak kendini değersiz ve yenik duyumsadığından durmadan kazanmaya ve maddi kazanımlarla kendi içindeki eksikliği doyumaya yönelmektedir. Horney'e göre bunlar insanın içinde bekleyen çözülmemiş çatışmaların sonucudur ve bunun temelinde ahlaki bütünlüğün bozulmasının etkisi açıktır. Modern çağ insanının doymak bilmeyen hırsının ve sadizm gibi patolojilerle artan şiddet eğilimlerinin kökeninde de aynı gerçeklik bulunmaktadır.

Bütün çözülmemiş çatışmaların sonuçlarını da giderek daha açık bir şekilde görmeye başlamıştım. Bu çatışmaların yol açtığı türlü korkuları, boş yere harcanan enerjiyi, ahlaki bütünlüğün kaçınılmaz bir biçimde bozulmasını ve köşeye kısırılmış olma duygusunun getirdiği derin çaresizliği görüyordum. Artık bunların kendi olma durumunu kaybetmiş bir insanın yaşar gibi yapma, bir tür vekaleten yaşam girişimi olduğunu anlıyordum. Ve sadistik uğraşlarda sıklıkla gözlemlenebilen o yakıcı tutku, kişinin zafer kazanmaya yönelik doymak bilmeyen ihtiyacından kaynaklanıyordu. Artık kişinin diğerlerini sömürme ihtiyacının kendi başına bir eğilim olmaktan çok yerine daha iyi bir terim bulamadığımız için sadizm dediğimiz daha kapsayıcı bütünü bilindik ifadesiydi (Horney, 2014:14).

Horney'in nevroz teorisi modern yabancılaşmış insanın içsel bütünlüğündeki parçalanmayı ve bunun ahlaki tamamlanmanın sekteye uğraması ve vicdanın yitimi ile ilişkisini kurmaktaydı. Horney, insanın içinde durmadan kendini aşmaya ve onu daha mükemmel götüren güçlü bir itkinin ahlaki bütünlüğü içinde beklediğini, bunun sarsılması durumunda insanın kendisiyle ilişkisinin de sarsılacağını vurgulamıştır. Horney'innvroitik olarak tanımladığı yabancılaşmış insanın tüm problemleri kendisiyle olan bu ilişkisinin bozulması sonucu gerçekleşmektedir.

Ben insanın var olan potansiyellerini geliştirmek ve "iyi" biri olmak için hem becerisi hem de arzusu olduğunu düşünüyorum; bunlar bozulduğunda başkalarıyla ve dolayısıyla kendisiyle ilişkisinin de bozulacağını düşünüyorum. İnsan değişebilir ve hayatta olduğu sürece değişmeye devam edebilir. Ve bu inanç daha derin bir anlayışla birlikte büyümüştür (Horney, 2014: 15).

Ahlaki bütünlük insanı insan kılan en temel özelliğdir ve bu özelliğın sağılıklı bir biçimde varlığını koruması insanın ruhsal sağılığı için de hayati önem arz etmektedir. Ünlü sosyolog ErichFromm'un da belirttiğı gibi sadistik ve mazoşistik patolojilerin modern dönem içinde yaygınlaşması insanın bu temel özelliğı ile hareket etmeyi seçmeyişi sonucunda artmıştır.

Mazoşist istekler de sadist istekler de bireyin o dayanılmaz yalnızlık ve güçsüzlük duygularından kaçmalarına yardım etme eğilimindedir. Mazoşist kişiler üzerinde yapılan ruh çözümsel ve diğere deneysel gözlemler bu kişilerin yalnızlık ve önemsizlik korkusuyla dopdolu olduğunu gösteren pek çok kanıt sunmaktadır. Bu duygu çoğı kez bilinçli değildir genellikle ödünleyici özellik gösteren önemlilik ve kusursuzluk duygularıyla örtüldürler. Ancak böyle bir insanın bilinçaltı işleyişine yeterince derinlemesine daldığında bu duygu kesinlikle karşımıza çıkar. Birey kendisini olumsuz anlamda "özgür" hissederek yeni yabancılaşmış düşmansı bir dünya karşısında kendi beniyile yapayalnızdır... Korkmuş birey kendisini bağlayacak bir kimse ya da bir şey arar artık kendi bireysel beni olmaya dayanamaz ve panic içinde ondan kurtulmaya bu yükü yani benliğini yok ederek yeniden güvenlik duymaya çabalar (Fromm, 2011:128).

Fromm'un insanın kendinden kaçışı ve kendi benliğine ihaneti olarak tanımladığı bu durumun en belirgin biçimde gözlenebileceğı alan insanın karakteristik tavırlarıdır. Horney ve Fromm'a göre ahlaki bütünlüğü sarsılmış ve yabancılaşmış insanın en belirgin özelliğı kendine (insani özüne) ihanetine bağılı olarak ortaya çıkan samimiyetsizlik ve bencilliktir.

Genel olarak, ahlaki bütünlüğün bozulduğunu gösteren karakteristik özellikler şunlardır: Samimiyetin azalması ve bencilliğın artması. Bu bağlamda Zen Budist yazılarında samimiyetin içtenlikle bir tutulduğunu görmek ilginçtir ki; bu bizim de klinik gözlemlerimiz sonucunda vardığımız fikirle tam tamına uyuşmaktadır: Kendi içinde bölünen birinin tümüyle samimi olması mümkün değildir. Samimiyet yani dürüstlük, "kişinin tüm varlığını ortaya koyması" yani teknik olarak "tüm varlığın harekete geçmesi"... Hiçbir şeyin saklanmaması, her şeyin açıkça dile getirilmesi, hiçbir şeyin boşa gitmemesi. Böyle yaşayan biri, altın yelesi bir arslan gibidir, erkin, samimiyetin, adanmışlığın sembolü, kutsal insandır. (Horney, 2014:125).

"Ahlaksal normlar insanın doğuştan nitelikleri üzerinde temellenirler. Bu normların çiğnenmesi düşünsel ve duygusal bölünmelerle sonuçlanır. Ben olgun ve bütünleşmiş bir kişiliğın özyapısının üretici özyapısının "erdem"ın temelini ve kaynağını oluşturduğunu kötülüğün ise son çözümlenmede insanın kendi benine kayıtsızlığı ve kendi kendisini sakatlaması olduğunu göstermeye çalışacağım. İnsancı (hümanist) etiğın en yüksek değerleri ne kendinden vazgeçme ne de bencillik değil ama kendini sevme bireyin olumsuzlanması değil ama gerçek insansal "ben"inin onaylanmasıdır. Eğer insan değerlere güvenecekse hem kendini hem doğasının iyilik ve üreticilik konusundaki yeteneğini bilmek zorundadır... Değerin ve ahlaksal çatışmaların doğasını kavramadan insanı ve onun duygusal ve düşünsel tedirginliklerini anlamak olanaksızdır" (Fromm 1998: 16 17).

Kendi benliğine ihanet eden yabancılaşmış kişilik için insan bir amaç değildir, kendi içsel zayıflığını dengelemek için kullanabileceğı bir araç, içindeki yenilginin telafisini sağlamak üzere yenmeye yöneldiğı bir rakip haline gelir. Bu durum modern kapitalist döngüyü mümkün kılan rekabetçi, hırslı ve bencil insan tipinin yaygınlığını da açıklamaktadır. Modern çağın hırslı, kibirli ve acımasız kapitalizmini oluşturan da benlik saygısı düşük, ahlaki bütünlüğü parçalanmış ve gözlerini kendine çevirmekten korkan, yabancılaşmış, kapitalist insan tipidir.

Kişi kendi ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarını kullanıyorsa, bencillik ahlaki bir sorun haline gelir. Böyle biri diğerini kendisinden farklı, bağımsız bir insan gibi görmek ve ona o şekilde davranmak yerine, onu amacı için kullanır. Kişi kendi kaygısını hafifletmek için diğerlerini yatıştırma ya da sevme zorunluluğunu hisseder, özsaygısını arttırmak için onları etkilemelidir; sorumluluğu kabul edemediği için diğerlerini suçlamalıdır; zafer kazanması gerektiği için onları bozguna uğratmalıdır.

Belirgin bozukluk bilinçdışı kibrin oluşumudur. Burada kibirden söz ederken yine, kişinin aslında sahip olmadığı ya da sandığından çok daha az olan özellikleri benimsemesinden ve buna dayanarak, bilinçli olmadan diğerlerine takepkar ve aşağılayıcı bir biçimde davranma hakkını görmesini kastediyorum... Kişi gerçek bir tevazu diyebileceğimiz özellikten yoksundur. Gerçek bir tevazu, kişinin gerçek bir samimiyetle, genel olarak insanoglunun ve özel olarak da kendisinin sınırlarını ve hatalarını kabul etmesidir. (Horney, 2014:125-128).

Ahlaki bütünlük hasara uğradıkça yabancılaşma derinleşmekte, insanın belli bir fikre bağlanması ya da uzun süre duygusal bütünlükle hareket etmesi imkânsız hale gelmektedir. Bu kişiler tüm hırsları ve güç kazanma telaşları içinde bile derin bir keder ve acı içindedirler. Çünkü ahlaki parçalanma derinleştikçe insanın kendine bakacak cesareti kalmamakta, kendine güveni olmadığı için güç dengelerine göre biçim almayı tercih etmektedir.

Böyle kişiler herhangi birine ilişkin hislerine ya da fikirlerine uzun süre sadık kalamazlar...Çoğu nevrozlu daha fazla sevginin, daha fazla prestijin, tanınmanın, gücün ya da "bağımsızlığın" büyüüne kapılarak –ya da tabiri caizse bilinçli olmadıkları bir rüşvet karşılığında- kolayca sürüklenirler...Çoğu zaman niye fikirlerini değiştirdiklerini bilmeden hatta daha önce niye böyle davrandıklarını bilmeden- başkalarının fikirlerine boyun eğler... Nevrotik rekabet ve bağlılık girdabına girmeyen ve aşk ya da hırsın kolayca baştan çıkaramadığı kişiler en fazla bütünlüğe sahiptir... SorenKierkegaard Ölümcül Hastalık Umutsuzluk'ta tüm derin keder ve ızdırabıtemelde kendimiz olmakla ilişkili olduğunu söyler. Tüm çağlardaki felsefeciler insanın kendisi olmasının çok önemli olduğundan ve ona yaklaşamamasından duyduğu derin keder üzerinde durmuştur. Bu Zen Budist yazılarının da ana temasıdır... Umutsuzluk çözümlenmemiş çatışmaların nihai sonucudur; bu duygunun en derininde kişinin kendi içinde bölünmüş olmaktan ve hiçbir zaman içten olamamaktan duyduğu keder vardır. Temeldeki duygu, kişinin tıpkı ağa dolanmış bir kuş gibi hiç kurtulma olanağı göremediği bir çatışmalar ağına düşmüş olmasıdır. En tepedeysen kişinin tüm çözüm girişimleri bulunur; bu girişimler başarısızlığa uğramakla kalmaz, aynı zamanda kişinin giderek kendinden yabancılaşmasına da neden olur.(Horney, 2014:129-130-140).

Sonuç

Bu çalışma içinde yabancılaşma ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişki konusunda yapılmış olan vurgular interdisipliner (felsefe, psikoloji, sosyoloji, analitik psikiyatri) temelde birbirini doğrulayan bir temele dayanmaktadır. Modern çağda yabancılaşmanın artışı insanın gerileyen manevi dünyası ile doğrudan ilgilidir ve ahlaki gerilikle başlayan yabancılaşma insanın temel değerlerinin yitimi arttıkça derinleşmektedir. Bu aynı zamanda modern insanın artan ve çeşitlenen patolojilerinin (mazoşizm, sadizm, narsisizm vb) nedeni olurken, patolojisi artmış modern çağ insanın eylemleriyle yarattığı sosyal problemleri de açıklayan bir zemin oluşturmaktadır. Modern çağda değerlerin yitimi ile sosyal problemlerin kökeni arasında önemli ve yadsınamaz bir bağ bulunmaktadır. Yabancılaşmayı da

tanımlayan bu durum modernizmin temelde ahlaki bir krizle karşı karşıya kalınan bir çağ olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmıştır. Dolayısıyla bir çok probleme neden olan ve yabancılaşmanın temelinde yer alan ahlaki gerilik ancak insanın kendine yönelmesi ve içindeki bekleyen ahlaki miras ve değerleriyle kendini aşması ile ortadan kalkabilir. Modern çağın insanı kendinden kaçarak farklı güç dengeleri ve maddesel prestij göstergelerine sığınmayı değil, kendini gerçekleştirmeyi seçmek zorundadır. Aksi halde yiten değerleri ile çürümüş bir döngü yaratırken, kendi türü üzerindeki yıkıcı eğilimlerini sürdürmeye devam edecektir.

KAYNAKLAR

- FROMM E. (1998) “*Kendini Savunan İnsan (Ahlak Felsefesinin Psikolojisine İlişkin Bir Araştırma)*” “*İnsancı Törebilinç*” Çeviri: Necla Arat Say Yayınları İstanbul
- _____, (2011). “*Özgürlükten Kaçış*” “*Kaçış Mekanizmaları*”. Şemsa Yeğin (Çev.) İstanbul: Payel.
- HORNEY, K. (2014). “*İçsel Çatışmalarımız*” “*Nevrotik Çatışmaların Yıkıcılığı*”. Zeynep Koçak (Çev.). İstanbul: Sel.
- _____, (2014). “*İçsel Çatışmalarımız*” “*Temel Çatışma*”. Zeynep Koçak (Çev.). İstanbul: Sel.
- MASLOW, A. (2001). “*İnsan Olmanın Psikolojisi*”. O. Gündüz (Çev.). İstanbul: Kuraldışı.
- _____, (2001) *İnsan Olmanın Psikolojisi – Değerler*, (Çev. O. Gündüz), Kuraldışı Yayıncılık: İstanbul
- MENGÜŞOĞLU, T. (1971) *Felsefi Antropoloji/İnsanın Varlık Yapısı ve Özellikleri - Kıymetleri Duyan Bir Varlık Olarak İnsan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul
- _____, (1971) *Felsefi Antropoloji/İnsanın Varlık Yapısı ve Özellikleri - Tavır Takınan Bir Varlık Olarak İnsan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay: İstanbul
- KANT, I. (2014). “*Pratik Aklın Eleştirisi*”. İ. Kuçuradi (Çev.). Ü. Gökberk, F. Akatlı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Çeviri Dizisi - Ankamat Matbaacılık.